

Ο σίτος και ο άρτος στην εκκλησιαστική ζωή

Πολιτισμός / Δοκίμια / Πολιτισμός

Μιχάλης Κουτσός, Φιλολόγος - Συγγραφέας

(Προηγούμενη δημοσίευση: <http://www.pemptousia.gr/?p=342297>)

Ο σίτος και ο άρτος παίζουν σπουδαίο ρόλο στην εκκλησιαστική ζωή. Ο σπόρος του σίτου συμβολίζει τον Λόγο του Θεού αλλά και την ανάσταση των ανθρώπων στην Δευτέρα Παρουσία. Από την άλλη ο άρτος συμβολίζει τον ίδιο τον Χριστό, ο οποίος δήλωσε ότι είναι ο Άρτος της ζωής κατά την ημέρα του Μυστικού Δείπνου. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις κατά τις οποίες γίνεται μνεία του σίτου και του άρτου. Ας αναφερθούμε σε μερικές από αυτές τις περιπτώσεις και τους συμβολισμούς τους. Και πρώτα πρώτα η παραβολή του Σπορέως:

«Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτοῦ. καὶ ἐν τῷ σπεῖρειν αὐτὸν ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, καὶ κατεπατήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό· 6 καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ φυὲν ἐξηράνθη διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα· 7 καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν αὐτό. 8 καὶ ἕτερον ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, καὶ φυὲν ἐποίησε καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. ταῦτα λέγων ἐφώνει· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω»

(Λουκά 8,4-15)

Ας δούμε τώρα πώς την σχολιάζει ο Μητροπολίτης Σερβίων και Κοζάνης κ. Διονύσιος Λ. Ψαριανός:

Στην παραβολή του σπορέα βλέπουμε ότι ο λόγος του Θεού βλαστάνει σε μία από τις τέσσερις περιπτώσεις. Ο δρόμος, οι πέτρες, τ' αγκάθια είναι οι τρεις περιπτώσεις, όπου ο λόγος του Θεού δεν έχει το ποθούμενο αποτέλεσμα. Μένει μια τέταρτη περίπτωση, η μόνη που ο σπόρος πιάνει τόπο και «καρποφορεί εν υπομονή». Όμως αν ο σπόρος πάει χαμένος στο δρόμο, στις πέτρες και στ' αγκάθια, ο λόγος του Θεού «μένει εις τον αιώνα».

Όσοι καλλιεργούν το χωράφι του Θεού και σπέρνουνε το θείο λόγο, να μην βιάζονται να δούνε καρπό. Ο καρπός θα έρθει με τον καιρό του. Ο σπόρος κάτω από το χώμα κρυφά κι αθόρυβα σαπίζει και γίνεται ένα με τη γη, για να φυτρώσει και να φέρει καινούργιο καρπό. Κι ο λόγος του Θεού μέσα στην καρδιά του πιστού, αθέατα κι αθόρυβα φέρνει το μυστικό αποτέλεσμά του: Όπως το ψωμί, που το τρώμε και βιολογικά γίνεται ένα με τη σάρκα μας, έτσι και στη Θεία Κοινωνία, που κοινωνούμε, ο Χριστός γίνεται ένα με την ψυχή μας. Άρτος ουράνιος, άρτος Αγγέλων και μυστήριο μέγα είναι ο λόγος του Θεού. (Διονυσίου Λ. Ψαριανού, Μητρ. Σερβίων και Κοζάνης, Επί πτερύγων ανέμων, τ. Α, σσ. 216,218-222).

Ενδιαφέρουσα είναι και η ερμηνεία της παραβολής από τον καθηγητή της ερμηνείας της Καινής Διαθήκης κ. Ιωάννη Καραβιδόπουλο στο άρθρο του με τίτλο: «Ο σπόρος του θείου λόγου και το έδαφος των ανθρώπων»

Το έργο του σπορέα δεν υπήρξε ελαττωματικό ούτε ο σπόρος χαλασμένος. Σκορπίστηκε παντού πλουσιοπάροχα με την αφθονία που διακρίνει τον Θεό, τον χορηγό κάθε αγαθού· κι ακόμη σκορπίστηκε χωρίς διακρίσεις ή προτιμήσεις. Ωστόσο, το αποτέλεσμα δεν ήταν ανάλογο προς τη γενναιοδωρία της σποράς. Ενώ ο σπόρος δόθηκε πλούσια και χωρίς διακρίσεις, δεν έγινε παντού δεκτός με τον ίδιο τρόπο, την ίδια προθυμία, την ίδια ανταπόκριση. Έτσι, το αποτέλεσμα δεν ήταν παντού το ίδιο αλλ' ανάλογο με τη δεκτικότητα και αποδοτικότητα της γης που τον δέχθηκε.

Ας μην αναζητούμε την αιτία ούτε στις διαθέσεις του σπορέα ούτε στην ποιότητα του σπόρου, αλλά ας στραφούμε αλλού, στο είδος του αγρού που δέχτηκε το σπόρο, στον τρόπο δηλαδή που ανταποκρίθηκαν οι άνθρωποι στο Ευαγγέλιο του Χριστού, στην ποιότητα της γης που αντιπροσωπεύει ο καθένας μας.

Οι τρεις κατηγορίες άγονου εδάφους που περιγράφονται στο κείμενο μας είναι δυνατό να βρεθούν σε πολλές εκφάνσεις της ζωής του καθενός μας. Άλλοτε από **αμέλεια**, άλλοτε από **επιπόλαιη** και χωρίς βαθιές ρίζες αντιμετώπιση ουσιαστικών πραγμάτων που σχετίζονται με την ίδια τη ζωή μας, άλλοτε από **αδυναμία** να αντισταθούμε στην ευχαρίστηση της στιγμής, εμποδίζουμε την καρποφορία του θείου λόγου μέσα μας.

Στην Καινή Διαθήκη έχουμε και άλλες τέτοιες αναφορές στον σίτο και τον συμβολισμό του, όπως αυτή του Απ. Παύλου και του Ευαγγελιστού Ιωάννου: «Τοῦτο δέ, ὁ σπείρων φειδομένως φειδομένως καὶ θερίσει, καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. 10 ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγήσαι καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν καὶ αὐξήσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν» (Προς Κορινθίους Β' στίχοι 6,10). Εδώ ο Απόστολος Παύλος τονίζει την διάθεση του δωροθέτη ανθρώπου, ο οποίος δεν πρέπει να είναι σκυθρωπός, υπολογιστής, συμφεροντολόγος, αλλά να έχει αγάπη για τον πλησίον του και καλή διάθεση, έστω κι αν η προσφορά του είναι μικρή « *ιλαρόν γαρ δότην αγαπά ο Θεός*». Το καλό πρέπει να το κάνουμε χωρίς να περιμένουμε ανταπόκριση σύμφωνα με την λαϊκή παροιμία «*κάνε το καλό και ρίξ' το στο γιαλό*».

Η Εκκλησία παρέλαβε τη χρησιμοποίηση του σιταριού από τη Π. Διαθήκη, δίνοντάς του όμως συμβολικό χαρακτήρα και παιδαγωγικό ρόλο. Ο Χριστός λέει στο κατά

Ιωάννην ευαγγέλιο: «Σας διαβεβαιώνω, εάν ο κόκκος του σιταριού δεν πέσει στο χώμα και δεν αποθάνει, αυτός μένει μόνος. Εάν όμως σπαρεί και ταφεί στη γη, τότε βλαστάνει και φέρει πολύ καρπό». (Ιω.12,24) Όπως δηλ. το σιτάρι το σπέρνει ο γεωργός στη γη, θάβεται στο χώμα, σαπίζει και μετά αποδίδει καρπό πολύ, έτσι πιστεύει η Εκκλησία ότι το ανθρώπινο σώμα θάβεται στη γη, για να αναστηθεί στην αιώνια ζωή. Η Εκκλησία την πίστη της στην ανάσταση την συμβολίζει με το κόκκο του σιταριού.

Πολύ παραστατικά περιγράφεται στην Γ΄ Ωδή του Ακαθίστου Ύμνου ο θεός στάχυς και ο άρτος ης ζωής: «Στάχυν ή βλαστήσασα τὸν θεῖον, ὡς χώρα ἀνήροτος σαφῶς, χαῖρε ἔμψυχε τράπεζα, ἄρτον ζωῆς χωρήσασα». Οι σκηνές είναι παρμένες από την αγροτική ζωή της υπαίθρου.

«**Χώρα ἀνήροτος**», αγρός που δεν οργώθηκε ποτέ, ο υμνογράφος μας μεταφέρει στην αρχή της δημιουργίας, όπου χωρίς ὄργωμα και σπορά και μόνο με το πρόσταγμα του Θεού, βλάστησε. Έτσι και η Αειπάρθενος, χωρίς ανθρώπινη μεσολάβηση, με μόνη την επίσκεψη του Παναγίου Πνεύματος, βλαστάνει το Θείο Στάχυ, τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό.

«**ἔμψυχε τράπεζα**»: Ο Μωυσής με εντολή του Θεού είχε κατασκευάσει και τοποθετήσει στην σκηνή του Μαρτυρίου ένα χρυσό τραπέζι, που τοποθετούσαν τους άρτους ενώπιον του Θεού. Η Παναγία σαν ἔμψυχη(=ζωντανή) τράπεζα, είχε μέσα της τον Άρτο της Ζωής, τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό.(Ιωαν στ-35)3

Υπάρχουν ακόμη και αντίστοιχες ευχές για την ευλογία της σποράς των σιτηρών, ώστε να ανθίσουν και να αποδώσουν καρπούς, για την ευλογία της συγκομιδής τους αλλά και υπέρ όσων συνεργούν σε αυτή. Ειδικότερες ευχές έχουν συγγραφεί για την ευλογία του θερισμού των σιτηρών, όπως και του τρύγου των αμπελιών.

Ο άρτος δεν είναι άγνωστος στην Ορθόδοξη Λατρεία. Ο ίδιος ο Κύριος ευλόγησε το γέννημα του σίτου, τον άρτο, στο θαύμα του πολλαπλασιασμού των πέντε άρτων και των δύο ιχθύων: *«καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις. Καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις. (Ματθ. 14,19-20)*

Οι άρτοι αποτέλεσαν αντικείμενο πειρασμού, με τους οποίους «πείρασε» ο Διάβολος τον Χριστό για να διακόψει την τεσσαρακονθήμερη νηστεία του: *«Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν· Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἶπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. 4 ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Γέγραπται, Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ.4,3).* Στην περίπτωση αυτή ο άρτος ταυτίζεται με τον λόγο του Θεού και αργότερα με τον ίδιο τον Θεό.

Ας θυμηθούμε ακόμη και άλλες σχετικές αναφορές από τα μυστήρια της εκκλησίας.

Θεία Κοινωνία

Η εκκλησία χρησιμοποίησε τον άρτο στην ιδρυτική για τη Θεία Ευχαριστία βραδιά του Μυστικού Δείπνου, καθαγιαζοντάς τον σε Σώμα Του. Από εκείνη την ημέρα, ο άρτος, δηλαδή το προϊόν του σίτου, έλαβε ιδιαίτερη θέση στη λατρεία της Εκκλησίας, ταυτιζόμενος στη συνείδησή του λαού με το Σώμα του Χριστού.

Την σκηνή του Μυστικού Δείπνου την αναφέρουν στο ευαγγέλιο όλοι οι μαθητές εκτός από τον Ιωάννη με τα ίδια περίπου λόγια: *«Εσθιόντων δε αυτών λαβών ο Ιησούς άρτον και ευλογήσας έκλασε και δους τοις μαθηταίς είπε: «Λάβετε, φάγετε, τούτο εστί το σώμα μου» (Ματθ. 26,26).*

Ο ιερέας επαναλαμβάνει την σκηνή του Μυστικού Δείπνου πάνω στο Θυσιαστήριο, την Αγία Τράπεζα: *«Έτι προσφέρομέν σοι τήν λογικήν ταύτην και άναίμακτον λατρείαν, και παρακαλούμέν σε και δεόμεθα και ίκετεύομεν· κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς και ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα. Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. Ἀμήν· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Ἀμήν· μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ. Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν».*

Πολύ γλαφυρή είναι και η πορεία προς Εμμαούς του Χριστού με τους δυο μαθητές, τον Λουκά και τον Κλεόπα, που δεν μπορούσαν να αναγνωρίσουν τον ξένο που τους πλησίασε και τους μιλούσε τόσο θερμά γι' αυτόν που σταυρώθηκε, παρά μόνο με την *«κλάση του άρτου»*, όταν κάθισαν να φάνε: *«και ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν λαβῶν τὸν ἄρτον εὐλόγησε, και κλάσας ἐπέδιδου αὐτοῖς. 31 αὐτῶν δὲ διηνοιχθησαν οἱ ὀφθαλμοί, και ἐπέγνωσαν αὐτόν· και αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.» (Λουκ. 24, 13-35).*

Αρτοκλασία

Επίσης ο άρτος χρησιμοποιείται και στην αρτοκλασία που προσφέρουμε τα βασικά τρόφιμα της ζωής μας, «τον σίτον, τον οίνον και το έλαιον», για να τα ευλογήσει ο ιερέας.

«Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ εὐλόγησας τοὺς πέντε ἄρτους καὶ πεντακισχιλίους χορτάσας, αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοὺς ἄρτους τούτους, τὸν σίτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἔλαιον καὶ πλήθυνον αὐτὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ μονῇ ταύτῃ καὶ εἰς τὸν κόσμον σου πάντοτε καὶ τοὺς ἕξ αὐτῶν μεταλαμβάνοντας ἁγιάσον πρεσβείαις τῆς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων. Ὅτι σὺ εἶ ὁ εὐλογῶν τὰ σύμπαντα»

Στο τροπάριο «πλούσιοι επτώχευσαν και επείνασαν οι δε εκζητούντες τον Κύριον ουκ ελαττωθήσονται παντός αγαθού» που ψέλνουμε στην αρτοκλασία απεικονίζεται η ευλογία του Θεού στην διατροφή του ανθρώπου και η εμπιστοσύνη των ανθρώπων στην πρόνοια του Θεού. Αυτό απηχεί και ο στίχος του ψαλμωδού: «*ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου· ἀπὸ καρποῦ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν (Ψαλμ 4,8).*

Ακόμη και στα αιτήματα της φοιτητικής νεολαίας του Πολυτεχνείου διατυπώθηκε

το αίτημα για «ψωμί, παιδεία και ελευθερία», ψωμί βέβαια εδώ εννοούσαν την στοιχειώδη οικονομική ευχέρεια που πρέπει να έχει ένας ελεύθερος και μορφωμένος άνθρωπος.

Η χρήση του σίτου στη λατρεία δεν περιορίζεται μόνο στη Θεία Ευχαριστία ή στην ακολουθία της αρτοκλασίας, όπου ο σίτος έχει αλεσθεί σε άλευρο και έχει επεξεργασθεί κατάλληλα σε ένζυμο άρτο, σύμφωνα με την παράδοση του κατά Ιωάννη Ευαγγελίου σχετικά με την τέλεση του Μυστικού Δείπνου. Χρησιμοποιείται ακόμα και με την αρχική ανεπεξέργαστη μορφή του ή ψημένος, ευλογείται και διανέμεται προς αγιασμό των πιστών

Η ευλογία των κολλύβων, δηλαδή του σίτου και άλλων καρπών, καθιερώθηκε στη μνήμη του αγίου Θεοδώρου, αλλά και σε μνήμες άλλων αγίων προς τιμή τους. Τα κόλλυβα προσφέρονται στις μνήμες των αγίων, καθώς και αυτοί αποτελούν τον άγιο καρπό του Θεού. Χρησιμοποιούνται παράλληλα και στα μνημόσυνα των κεκοιμημένων, τα οποία τελούνται σε συγκεκριμένες ημέρες (τρίμερα, εννιάμερα, τεσσαρακονθήμερα, τριμηνιαία, ετήσια κ.λπ.) από την κοίμηση κάθε πιστού.

Τα κόλλυβα των μνημοσύνων αποτελούν σύμβολο της ανάστασης των νεκρών, με πρότυπο την Ανάσταση του Κυρίου. Ο Συμεών Θεσσαλονίκης παραλληλίζει τον κεκοιμημένο με σπόρο. Όπως ο σπόρος όταν πέσει στη γη, καλυφθεί και σαπίσει, μετά από καιρό αποδίδει καρπούς και μάλιστα πολύ περισσότερους και καλύτερους από τον αρχικό, έτσι και ο κεκοιμημένος πιστός αντίστοιχα κατατίθεται στη γη μετά από τον θάνατό του, αναμένοντας την ημέρα της κοινής Ανάστασης, οπότε όλοι οι κεκοιμημένοι θα αναστηθούν και θα λάβουν σώμα άλλης μορφής, ανώτερης από εκείνη που είχαν πριν από την κοίμησή τους. Η ταφή του κεκοιμημένου στη γη, ως άλλου πνευματικού σίτου, ανάγει στη μέλλουσα κοινή ανάσταση και ατελεύτητη ζωή κοντά στον Χριστό.

(Συνεχίζεται)

<https://bit.ly/3NAXBrU>